

2009-2019 DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE BİREYLERİN MUTLULUK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Özlem AYVAZ KIZILGÖL 

Arş. Gör. Hakan ÖNDES 

ÖZET

Mutluluk kişilerin yaşamlarına ilişkin yaptıkları değerlendirmelerin bir ürünüdür ve kişilerin bilişsel hükümlerini kapsayan yaşam memnuniyeti, olumlu ve olumsuz duygu deneyimlerini ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki bireylerin mutluluk düzeylerini etkileyen faktörleri ortaya koymak, bu faktörler ile mutluluk arasındaki ilişkileri incelemek ve bireylerin mutluluk düzeylerini zaman boyunca takip etmektir. Bunun için TÜİK tarafından hazırlanan 2009-2019 Yaşam Memnuniyeti Anketleri'nin verileri kullanılmış ve havuzlandırılmış veri seti ile çalışılmıştır. Analizde tahmin yöntemi olarak sıralı logit modelinden yararlanılmıştır. Bireylerin evli olması, mutluluk kaynağını ifade eden değerlerden sağlık ve sevgiye önem vermesi, kendi sağlığından ve gelirinden memnuniyet duyması ve geleceğe umutla bakması mutluluklarını artıran önemli faktörler olarak elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: : Mutluluk, Türkiye, Havuzlandırılmış Veri, Sıralı Logit Model.

JEL Kodları: C21, C25, I31

INVESTIGATION OF INDIVIDUALS HAPPINESS LEVELS IN TURKEY PERIOD OF 2009- 2019

ABSTRACT

Happiness is a product of the evaluations that people make regarding their lives. Happiness reveals the experiences of life satisfaction, positive and negative emotions, covering the cognitive provisions of individuals. The aim of this study was to determine the factors affecting individuals' happiness levels in Turkey, examine the relationships between these factors with happiness and follow individuals happiness level over time. For this, the data of 2009-2019 Life Satisfaction Surveys prepared by TURKSTAT have been used and worked with pooled data set. In the analysis, ordered logit model was used as the prediction method. The fact that individuals are married, health and love from values that

* Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi, İ.İ.B.F., Ekonometri Bölümü, Balıkesir, Türkiye, e-mail: okizilgol@bandirma.edu.tr

* Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi, İ.İ.B.F., Ekonometri Bölümü, Balıkesir, Türkiye, e-mail: hondes@bandirma.edu.tr

Makale Geçmiři/Article History

Başvuru Tarihi / Date of Application : 24 Temmuz / July 2020

Düzeltilme Tarihi / Revision Date : 8 Kasım / November 2020

Kabul Tarihi / Acceptance Date : 30 Kasım / November 2020

represent the source of happiness, is satisfied with their health and income, and that they look to the future with hope are important factors that increase their happiness.

Key Words: *Happiness, Turkey, Pooled Data, Ordered Logit Model.*

JEL Codes: *C21, C25, I31*

1. GİRİŞ

Bireylerin, sürdürmüş olduğu hayat kalitesinin genel olarak değerlendirme derecesi mutluluk olarak tanımlanır (Veenhoven, 1996a:17). Aynı zamanda yaşam doyumu olarak ifade edilen mutluluk, kişilerin yaşamlarından ne kadar hoşnut olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla, mutluluk genel anlamda yaşamın en temel amacıdır. Kişisel tercihin ve düşüncenin önemine vurgu yapan önemli amaçlarından birisi toplumun genelinin mutlu olmasıdır. Çünkü mutluluk, bir ulusun hedeflerini ve vatandaşlarının ihtiyaçlarını yerine getirmesi adına ülke yönetiminin başarılı olarak ifa etmesi gereken görevi tanımlamaktadır (Diener ve Seligman, 2004:8).

Literatürde mutluluğu, yaşam memnuniyeti ve öznel iyilik durumu ile eş anlamlı olarak değerlendiren çalışmalar olmakla birlikte (Diener, 1984:544; Lu,2000:135; Eid ve Diener, 2004:247), mutluluğun bu kavramlara göre birtakım farklılıkları mevcuttur. Yaşam memnuniyeti öznel bir yargıyı ifade ederken mutluluk nesnel iyilik anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca mutluluk yaşam için genel ve tümevarım bir değerlendirme yaparken, öznel iyilik durumu kişinin belirli psikolojik belirtilere dair duygularını öne çıkarmaktadır (Veenhoven, 1996b: 21).

Mutluluk; bireyin hayat statüsünü, hayattan hedefleri ve beklentileri, hayat standartları ve endişeleri ile bağlantılı olarak değer yapıları içerisinde algılamasıdır. Mutluluk ekonomisi, bireylerin kişisel mutluluk düzeyinin yükselmesine sebep olan etmenlerin neler olabileceğinin incelendiği bir alandır. Bu etmenler kişiden kişiye değişiklik gösterebileceği gibi, devletlerde, zaman dönemlerinde, coğrafi bölgelerde veya kültürel değerlerde de farklılık gösterebilir. Kişilerin mutluluğunu etkileyen sosyoekonomik ve demografik etmenlerin tespit edilmesi ve bu etmenler arasındaki ilişki yönünün belirlenmesi de mutluluk ekonomisi içerisinde ele alınmaktadır. Bu çerçevede mutluluğu etkileyen faktörler arasında, kişilerin istihdam imkânları, ev sahibi olmaları, her türlü ticari işlemde yer alan vergi gibi ekonomik faktörler; evlenme sayısı, nüfus artış hızı gibi sosyal faktörler ve yerel idarileri yöneten siyasi partiler gibi siyasal faktörler gösterilebilir (Pacione, 2003: 319).

Mutluluk kavramının literatürde yer alan tartışmasının yanında mutluluk kavramının ölçülmesine ilişkin tartışmalar günümüzde de sürmekte olup pek çok bilim dalı ve araştırmacının ilgisini çekmektedir. ABD’deki “Genel Sosyal Araştırması” ve Avrupa Birliği’nin “Euro-barometre” araştırmaları bu alanda öne çıkan araştırmalardır (Şeker, 2010: 118). Kişilerin mutluluk ve yaşam memnuniyetleri saha araştırmaları ile hesaplanmaktadır. Bu anketlerde kişilere sıralı sorular yöneltilmekte ve kişilerin mutluluklarını takip ederek kendi beklentileri sorulmaktadır.

Araştırmanın amacı, mutluluk ekonomisi kapsamında Türkiye’deki bireylerin mutluluk düzeylerine etki eden faktörleri ölçmek ve zaman boyunca takibini sağlamaktır. Bu çalışmanın literatürdeki diğer çalışmalardan farkı, Yaşam Memnuniyeti Anketleri (YMA)’nin 2009-2019 dönemine ilişkin verilerinin birleştirilerek, 11 yıllık bir zaman diliminde birleştirilmiş veri seti kullanılmış olmasıdır. Diğer çalışmalarda ya farklı anketler kullanılmış ya da söz konusu anketler tek bir yıl için veya belli yıllar alınarak karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Çalışmanın literatüre katkısı, farklı yıllarla ve birleştirilmiş veri seti ile çalışılmasıdır. Böylece yıllar bazında bireylerin mutluluk düzeylerindeki değişimi gözlemlemek mümkün olmuştur. Ayrıca uzun bir zaman dönemi boyunca mutluluğu etkileyen faktörler ortaya konmuştur.

Bu çalışmanın izleyen bölümleri şu şekilde düzenlenmiştir. İkinci bölümde, Türkiye’de yaşam memnuniyeti araştırması ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde çalışmaya dair literatür taramasına değinilmektedir. Dördüncü bölümde, çalışmada kullanılan veri seti ve değişkenler ele alınmakta, modele ait tahminler yorumlanmaktadır. Beşinci bölümde, analizde elde edilen sonuçlar yer almaktadır.

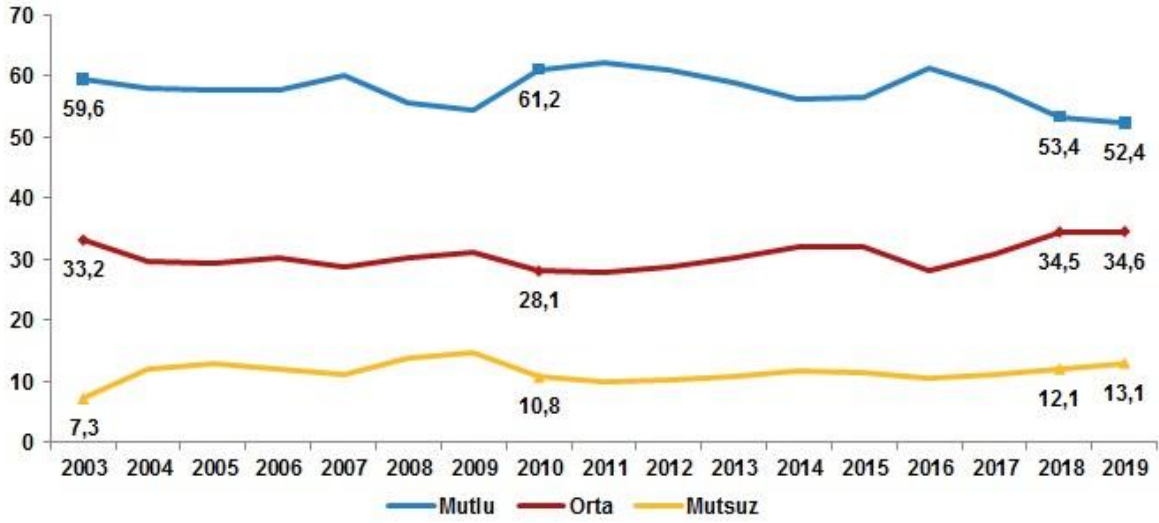
2. TÜRKİYE’DE YAŞAM MEMNUNİYETİNİN ARAŞTIRILMASI

İlk olarak 2003’te Hanehalkı Bütçe Anketi’ne bir modül şeklinde dahil edilen ve uygulanan araştırma 2004 sonrası yıllarda kendisi ayrı bir anket hüviyetinde uygulanmaktadır. Araştırma ilk kez 2013 yılında, il düzeyinde sonuçlar elde edilecek şekilde dizayn edilmiştir. 2013 yılında yaşam memnuniyeti araştırması, İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) Düzey 3 (81 il) bazında sonuç verecek şekilde hesaplanmıştır. Yaşam memnuniyeti araştırmasında, demografik bilgiler hanehalkı genelinden temin edilmekte iken yaşam memnuniyetine ilişkin sorular hanehalkının 18 ve daha yukarı yaştaki kişilerince cevaplanmaktadır.

Yaşam memnuniyeti araştırmasının genel amacı kişilerin mutluluk düzeyini, toplumsal değerlerini, genel yaşam alanlarındaki (sağlık ve sosyal güvenlik, eğitim, çalışma hayatı, gelir, kişisel güvenlik ve adalet hizmetleri, kişisel gelişim, geleceğe yönelik umut) genel memnuniyetini ve kamu hizmetlerindeki memnuniyetini ölçerek, bu memnuniyet seviyesinin dönemsel değişimini dikkate almaktır. (http://tuik.gov.tr/MicroVeri/YMA_2019/turkce/index.html).

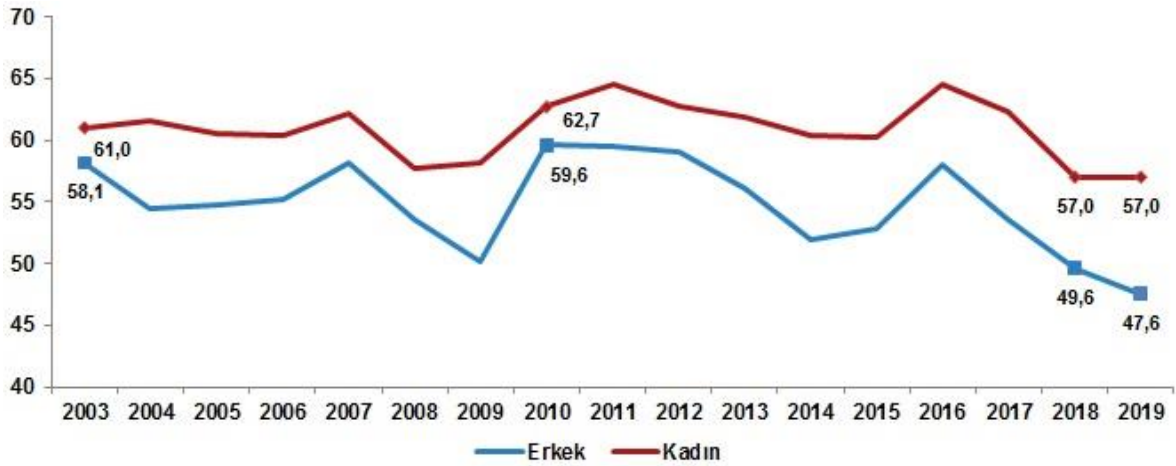
Şekil 1’de Türkiye’de 2003-2019 dönemleri arasında gerçekleştirilen yaşam memnuniyeti araştırması sonuçlarına göre genel mutluluk düzeyi belirtilmiştir. Şekil incelendiğinde mutlu olduğunu belirten 18 ve üzeri yaştaki kişilerin oranı 2018’de %53.4 iken 2019’da %52.4 olmuştur. Ayrıca mutlu olan kişileri temsil eden bu oran yaşam memnuniyet araştırması uygulandığından beri gerçekleşen en düşük seviyeye gelmiştir. Mutsuz olduğunu ifade eden kişilerin oranı ise 2018 yılında %12,1 iken 2019 yılında %13,1 olmuştur. Bu oran da 2009 ve 2008 yılları sonrasındaki en yüksek oran olarak karşımıza çıkmıştır.

Şekil 1. Genel Mutluluk Düzeyi



Kaynak: TÜİK, Haber Bülteni

Şekil 2. Cinsiyete Göre Mutluluk Düzeyi



Kaynak: TÜİK, Haber Bülteni

Şekil 2’de ise Türkiye’de 2003-2019 dönemleri içerisinde uygulanan yaşam memnuniyeti araştırması cinsiyete göre değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre mutlu olduğunu belirten erkeklerin oranı, 2018 yılında %49,6 iken 2019 yılında %47,6 olmuştur. Kadınlarda ise bu oran, 2018 ve 2019 yıllarında değişmeyerek %57,0 seviyesinde kalmıştır. Şekilden elde edilen sonuç, Türkiye genelinde YMA uygulandığından beri kadınların erkeklere göre daha çok mutlu olduğu şeklindedir. Kadınlardaki 2019 yılı hariç, her iki cinsiyet grubunda da son 4 yılda mutluluk oranlarında düşüş meydana gelmiştir.

Aşağıdaki tabloda, 2017-2019 yılları içerisinde araştırmaya katılan yaş grupları açısından değerlendirmeye yer verilmiştir. Son 3 yılda en mutlu yaş grubu 65 yaş ve üstü bireylere aittir. 2017 ve 2018 yılında en mutsuz yaş grubu 45-54 arası iken, 2019’da ise %15,8’lik oran ile 55-64 arası yaş grubu olmuştur. Araştırma sonuçlarına göre mutlu olduğunu belirtenlerin oranı 18-24 ile 45-54 arası yaş grupları haricinde son 3 yılda azalma göstermiştir.

Tablo 1. Yaş Grubuna Göre Mutluluk Düzeyi

Yaş Grubu	2017			2018			2019		
	Mutlu	Orta	Mutsuz	Mutlu	Orta	Mutsuz	Mutlu	Orta	Mutsuz
18-24	61.3	29.9	8.8	55.4	35.1	9.5	56.7	33.8	9.6
25-34	58.6	31.9	9.5	53.2	36.4	10.4	52.0	34.3	13.7
35-44	55.9	33.3	10.9	50.7	36.9	12.3	50.6	37.2	12.2
45-54	53.1	33.0	13.9	47.8	36.4	15.7	49.7	35.7	14.6
55-64	56.2	31.0	12.8	55.7	31.8	12.6	48.7	35.5	15.8
65+	66.1	22.9	11.0	61.2	26.8	12.0	58.5	29.2	12.2

Kaynak: TÜİK, Haber Bülteni

Tablo 2’de yer verilen eğitim durumuna göre mutluluk düzeyi incelendiğinde, son 3 yılda en mutlu olanlar herhangi bir okuldaki mezun olmayanlardır. 2017 yılında en mutsuz olanlar %13.9’luk oranla lise ve dengi okullardan mezun olanlar iken, 2018 ve 2019 yılında sırasıyla %14.0 ve %14.9’luk oranla bir okul bitirmeyenler olmuştur. Eğitim durumuna göre son 3 yılda mutlu olanların oranı tüm düzeylerde azalma göstermiştir.

Tablo 2. Eğitim Durumuna Göre Mutluluk Düzeyi

Eğitim Durumu	2017			2018			2019		
	Mutlu	Orta	Mutsuz	Mutlu	Orta	Mutsuz	Mutlu	Orta	Mutsuz
Bir Okul Bitirmeyenler	61.3	29.9	8.8	59.0	27.0	14.0	55.4	29.6	14.9
İlkokul	58.6	31.9	9.5	52.3	35.0	12.7	51.8	34.7	13.5
İlköğretim veya Ortaokul	55.9	33.3	10.9	52.6	35.6	11.8	52.3	35.1	12.6
Lise ve dengi okul	53.1	33.0	13.9	51.3	38.1	10.7	50.8	36.7	12.6
Yükseköğretim	56.2	31.0	12.8	53.9	34.8	11.3	52.7	35.4	11.9

Kaynak: TÜİK, Haber Bülteni

Bireylerin mutluluk kaynağı olan kişiler incelendiğinde; son 11 yılda kendilerini en çok ailelerinin mutlu ettiği görülmüştür. Bu oran 2018 ve 2019 yılında sırasıyla %74.2 ve %74.1 seviyelerine ulaşmıştır. Aileleri sırasıyla çocuklar, eş ve anne-baba takip etmiştir.

Bireylerin mutluluk kaynağı olan değerler ele alındığında ise kendilerini en çok sağlıklı olmanın mutlu ettiğini ifade edenlerin oranı ilk sırayı almıştır. Bu oran 2009’da %70.7 iken 2019’da 69.9 olmuştur. Sağlığı sırasıyla sevgi, başarı, para ve iş takip etmiştir. Sağlık 2011, sevgi 2017, başarı 2019, para 2009 ve iş 2009 ile 2010 yıllarında en yüksek mutluluk oranı seviyelerine ulaşmıştır.

Tablo 3. Mutluluk Kaynağı Olan Kişiler ve Değerlere Göre Mutluluk Düzeyi

Mutluluk Kaynağı Olan Kişiler	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Aile	71.2	70.9	73.8	69.6	73.0	73.3	72.3	70.2	70.6	74.2	74.1
Çocuklar	12.7	13.2	12.2	13.9	12.9	13.4	13.1	15.1	14.3	12.9	12.8
Eş	6.9	7.5	6.2	7.0	5.2	5.0	5.3	4.7	5.4	3.6	3.7
Anne-Baba	3.2	3.1	2.9	3.5	2.9	3.1	2.8	3.6	3.2	2.7	2.5
Kendisi	2.4	1.9	1.8	2.2	2.5	1.9	2.7	2.7	3.4	3.3	3.8
Torunlar	1.5	1.2	1.4	2.0	1.7	1.4	1.9	1.9	1.9	1.8	1.6
Diğer	2.2	2.2	1.7	1.8	1.9	2.1	1.9	1.7	1.2	1.4	1.5
Mutluluk Kaynağı Olan Değerler	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Sağlık	70.7	71.2	72.8	70.8	68.0	68.8	68.8	72.1	68.0	69.0	69.9
Sevgi	13.2	13.0	13.1	13.8	15.2	15.4	15.8	14.6	16.6	15.5	14.3
Başarı	6.6	6.9	6.9	6.7	8.6	8.5	8.6	7.0	9.0	8.8	9.2
Para	5.2	4.6	4.3	5.1	4.1	4.2	3.9	3.2	3.9	4.2	4.2
İş	3.5	3.5	2.4	3.1	2.3	2.2	2.0	2.3	1.9	2.2	2.1
Diğer	0.8	0.9	0.5	0.6	1.8	0.9	1.0	0.8	0.6	0.2	0.3

Kaynak: TÜİK, Haber Bülteni

Tablo 4'te 20011-2019 yılları yaşam memnuniyeti araştırmasına göre bireylerin kamu hizmetlerinden duyduğu memnuniyet düzeyi incelenmiştir. 2011, 2012 ve 2013 yıllarında en yüksek memnuniyet oranının asayiş hizmetlerinde; 2014, 2015 ve 2016 yıllarında ulaştırma hizmetlerinde; 2017, 2018 ve 2019 yıllarında tekrardan asayiş hizmetlerinde olduğu görülmüştür. Asayiş ve ulaşım hizmetlerindeki yüksek memnuniyet oranını sağlık, eğitim, SGK ve adli hizmetler takip etmiştir. Ayrıca son yıllarda eğitim hizmetlerindeki memnuniyetsizlik oranı dikkat çekmiştir. Öyle ki, 2017, 2018 ve 2019 yılında eğitim hizmetlerindeki memnuniyetsizlik oranı sırasıyla %22.5, %20.8 ve %21 seviyelerine ulaşmıştır.

Tablo 4. Kamu Hizmetlerinden Memnuniyet Düzeyi

Kamu Hizmetleri Memnuniyet Düzeyi	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
SGK Hizmetleri									
Memnun	56.1	59.7	69.6	58.4	58.7	67.9	62.5	63.1	61.1
Orta	11.3	12.4	8.3	9.9	9.9	8.3	10.6	10.8	12.0
Memnun Değil	7.0	9.9	9.6	11.5	9.8	7.5	8.6	9.1	10.2
Fikri Yok	25.6	18.0	12.5	20.2	21.7	16.3	18.3	17.0	16.8
Eğitim Hizmetleri									
Memnun	64.2	64.6	69.7	58.9	59.0	65.1	54.6	56.7	54.8
Orta	19.2	18.3	13.5	11.8	12.2	11.5	13.5	14.3	15.5
Memnun Değil	16.6	17.2	16.9	19.0	17.1	15.3	22.5	20.8	21.0
Fikri Yok	-	-	-	10.2	11.8	8.2	9.4	8.2	8.8
Adli Hizmetler									
Memnun	38.9	44.7	52.8	50.8	50.4	57.9	54.1	56.3	53.5
Orta	8.2	10.6	6.5	8.7	8.6	8.2	10.2	10.3	11.2
Memnun Değil	9.6	9.9	9.5	12.2	10.8	9.0	10.1	11.2	12.3
Fikri Yok	43.3	34.9	31.2	28.4	30.2	24.8	25.6	22.3	23.1
Sağlık Hizmetleri									
Memnun	75.9	74.8	74.7	70.6	72.3	75.4	71.7	70.4	67.1
Orta	12.0	13.1	10.6	11.8	12.2	11.6	13.0	13.9	15.4
Memnun Değil	12.2	12.0	14.7	16.7	14.5	12.3	14.7	15.1	16.9
Fikri Yok	-	-	-	0.9	0.9	0.7	0.7	0.5	0.6

Tablo 4. Devam Ediyor

Asayiş Hizmetleri										
Memnun	79.4	79.4	79.4	69.1	69.8	75.7	74.4	75.2	75.5	
Orta	11.6	11.8	9.5	9.8	10.3	8.4	9.5	9.8	10.2	
Memnun Değil	9.0	8.8	11.1	13.2	9.8	8.5	9.1	8.7	8.1	
Fikri Yok	-	-	-	7.9	10.2	7.5	6.9	6.3	6.1	
Ulaştırma Hizmetleri										
Memnun	71.8	72.7	76.4	71.8	74.0	78.4	72.3	74.8	72.2	
Orta	10.6	11.4	8.0	9.6	9.5	7.9	10.0	9.9	12.1	
Memnun Değil	11.9	12.7	12.6	14.6	13.0	10.9	14.9	12.7	12.9	
Fikri Yok	5.7	3.1	3.0	4.1	3.4	2.7	2.9	2.5	2.8	

Kaynak: TÜİK, Haber Bülteni

Tablo 5'te 2009-2019 yılları içerisinde bireylerin cinsiyetlerine göre geleceğe ilişkin umut düzeyleri incelenmiştir. Kendi geleceklerinden umutlu olduğunu beyan eden bireylerin oranı 2016 yılından itibaren düşüş göstermeye başlamış olup, 2019 yılında %70 olmuştur. Kendi geleceklerinden umutlu olan erkeklerin oranı 2019 yılında %69 iken kadınlarda bu oran %70,8 olmuştur. Cinsiyete göre umut düzeyi incelendiğinde, genel anlamda kadınlar erkeklere göre gelecekte daha umutlu olduğu görülmüştür.

Tablo 5. Cinsiyete Göre Umud Düzeyi

Umud Düzeyi	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Toplam											
Umudlu	65.5	72.8	75.2	76.6	77.0	73.8	74.4	76.8	73.4	72.1	70.0
Umudlu Değil	34.5	27.2	24.8	23.4	23.0	26.2	25.6	23.2	26.6	27.9	30.0
Erkek											
Umudlu	62.8	72.7	75.5	76.3	76.5	72.8	74.7	77.0	72.2	71.1	69.0
Umudlu Değil	37.2	27.3	24.5	23.7	23.5	27.2	25.3	23.0	27.8	28.9	31.0
Kadın											
Umudlu	67.9	72.9	74.9	76.9	74.7	74.0	76.7	74.7	73.0	70.8	74.7
Umudlu Değil	32.1	27.1	25.1	23.1	25.3	26.0	23.3	25.3	27.0	29.2	25.3

Kaynak: TÜİK, Haber Bülteni

3. LİTERATÜR TARAMASI

Yaşam memnuniyeti ve mutluluk üzerine yapılan çalışmalar 1974 yılında Easterlin tarafından başlatılmıştır. 1974 yılında yazılan çalışma literatürde Easterlin Paradoksu olarak bilinip, temel ihtiyaçların karşılandığı aşamadan sonra ekonomik büyümenin mutluluğu arttırmadığı sonucuna varılmıştır.

Veenhoven (1991)'in çalışmasında ise gelir ve refah düzeyi arasındaki ilişkinin geliri düşük toplumlarda daha güçlü olduğu tespit edilmiştir. Yapılan çalışmada, gelirden meydana gelen artışın mutluluğu yoksullarda zenginlere nazaran daha çok arttırdığı sonucu elde edilmiştir. Buna karşılık gelirin yarattığı etki zengin bireylerin ortalama mutluluk düzeyinin daha yüksekte olmasını sağlamıştır.

Clark ve Oswald (1996), 5000 İngiliz çalışanından oluşturduğu veriyi kullanarak eğitim düzeyi yüksek insanların daha az mutlu olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.

Winkelmaan ve Winkelmaan (1998) çalışmalarında, GSOEP (German Socio-Economic Panel Study) 1984-1989 yıllarına ait Almanya verilerine göre işsizliğin yaşam memnuniyetini olumsuz yönde etkileyeceği sonucuna ulaşmıştır. Bu durum bireylerin gelirlerinde meydana gelen azalmanın mutluluklarını negatif etkileyeceği düşüncesini oluşturacağı için beklenen bir sonuç olmuştur.

Helliwell (2003) ise 1980-1982 yılları için OECD ülkelerinde 1990-1991 yılları için ise diğer farklı 38 ülkeden ve son olarak 1995-1997 yılları için bir başka farklı 30 ülkeden aldığı verilerde mutluluk üzerinde eğitimin farklı seviyelerinin etkisinin az ve anlamsız olduğunu bulmuştur.

Carbonell (2005) çalışması Almanya için Veenhoven (1991)'ın çalışmasına benzer bir sonuç bulmuştur. GSOEP Almanya verisi için, gelir artışının zenginlerin mutluluğunu artırmada yoksul insanlarınki kadar etkili olmadığı ve yoksul insanların gelirinin düşük olmasının mutsuzluğa sebep olduğu tespit edilmiştir.

Borooah (2006), mutluluk ve mutluluğun belirleyicilerini ele aldığı çalışmasında “ülkeye özgü mutluluk çalışmaları” yazısına katkıda bulunmuştur. 80 ülkeden yaklaşık 113 bin katılımcıya ilişkin verilerden yararlanarak geliştirilen çalışmada farklı ülkelerdeki insanların mutlu olmak için genel aynı şeyleri talep ettikleri tespit edilmiştir. Bu talepler; insanca bir yaşam standardı, bir iş, iyi bir aile ve sosyal yaşam, iyi komşuluk ilişkileri ve sağlıklı bir yaşam sürmek şeklindedir.

Peiro (2006), 15 ülkede kişilerin mutluluğu ve sosyoekonomik durumlarını ele aldığı araştırmasında; sağlık, medeni durum ve yaş ile mutluluk arasında güçlü bir ilişki elde etmiştir. Özellikle yaş değişkeni açısından, kişilerin minimum mutluluk düzeyine sahip olduğu yaş sınırında ülkeden ülkeye farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ortak olan bir bulgu, kişinin en az mutlu olduğu dönemin 40'lı yaşlar olduğudur.

Tenaglia 2007 yılı çalışmasında, eğitim seviyesi ile mutluluk arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Elde edilen sonuca göre, eğitimin mutluluk üzerinde dolaylı etkisi bulunmaktadır. Ek olarak gelir kontrol altına alınabildiğinde, eğitimin mutluluk üzerinde etkisinin olmadığı veya negatif etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun sebebi, daha çok eğitim alan ve yüksek beklentiye giren bireylerin işsiz kalmalarının çok daha fazla negatif etki oluşturacağıdır.

Di Pietro (2009) mutluluk ile ekonomik gelişmişlik arasındaki ilişkiyi incelediği makalesinde, 65 ülkeyi kapsayan bir regresyon analizi gerçekleştirmiştir. Araştırmanın esas bulgusu, ekonomik gelişmişlik ile mutluluk düzeyindeki ilişkinin pozitif yönlü olduğudur. Yapılan analize esasen, daha yüksek yaşam standardı mutluluk düzeyini arttırmıştır. Ayrıca, Di Pietro bireysel mutluluk üzerinde, istihdamın, din ile inancın ve ailenin büyük etkisi olduğu sonucunu elde etmiştir.

Kahneman ve Deaton (2010) mutluluğun parayla satın alınıp alınamayacağını 450 bin Amerikan vatandaşı üzerinden araştırmışlardır. Bulgular, duygusal olarak mutlu olmanın geliri arttırdığını ve bu mutluluğun 75 bin \$ eşik değerine kadar sürdüğünü, bu değer üstesindeki gelirin mutluluğu eskisi gibi etkilemediğini göstermiştir. Ek olarak, düşük gelirin hastalık, yalnız kalma arzusu, boşanma gibi durumlara sebep olabileceği tespit edilmiştir.

Babula ve Mryzgold (2013), 27 ülkenin mutluluk düzeyi ile ekonomik göstergeleri arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Elde edilen bulgulara göre, kişi başına düşen gelir ile mutluluk düzeyi arasında pozitif yönlü bir etkileşim tespit edilmiştir. Ayrıca işsizlik ve kamu harcamaları oranının mutluluk düzeyi üzerinde önemli bir etkisinin olduğu ve negatif yönde etkilediği elde edilmiştir.

Türkiye’de mutluluk ve yaşam memnuniyetine ilişkin yapılmış çalışmalar ele alındığında, çalışmaların Türkiye genelinden ziyade, çoğunlukla belirli bir meslek grubu ya da sosyo- demografik özelliklere göre yapıldığı görülmektedir. Türkiye geneli gerçekleştirilen araştırmaların sayısı sınırlıdır. Bu çalışmalar aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

Bozkuş v.d. 2006 yılında gerçekleştirdikleri çalışmalarında TÜİK YMA 2004 yılı verilerinden faydalanarak yaşam memnuniyetindeki belirleyici faktörleri Sıralı Lojit modelleri ile elde etmişlerdir. Bulgulara göre, kadınların erkeklere nazaran daha mutlu olduğu, yaş olarak en mutsuz dönemin 45-60 yaş aralığında geçirildiği, sağlığın, paranın ve kentte yaşamanın mutluluk seviyesini arttırdığı, eğitimin ise mutluluğu negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Kahyaoğlu, 2008 yılında yaptığı çalışmada TÜİK YMA 2004 yılı hanehalkı anket verilerini kullanarak Sıralı Probit modelleri kullanmıştır. Yapılan analiz sonucunda, cinsiyetin mutluluk üzerinde kadınlar için daha yüksek olduğu, yaşlı bireylerin daha çok mutlu olduğu, sağlığın, paranın ve refah düzeyindeki artışın mutluluğu arttırdığı elde edilmiştir.

Selim, 2008 yılı çalışmasında 2004 YMA verilerini kullanarak Türkiye’de bireysel mutluluk kaynağı değerlerini incelemiştir. Multinomial logit modelinin kullanıldığı çalışmada kişilerin mutluluk kaynağı olarak iyi bir işi olmasını tercih etmesinde cinsiyetin ciddi bir görevi olduğu, iş ve gelire sahip olmanın mutluluğu arttıracığı düşüncesini benimseyen kişiler için ise para ve eğitimin önemli olduğu sonucu elde edilmiştir.

Babadağ v.d., 2009 yılında yapmış oldukları çalışmalarında; TÜİK YMA 2003-2007 dönemi verilerini kullanmışlardır. Sonuç olarak, evlilikten hissedilen mutsuzluğun, umutsuzluğu tetiklediği ve gelirin yüksek olmasının ise umudu attırdığını ve mutluluğu pozitif etkilediğini belirtmişlerdir.

Bülbül ve Giray (2011) çalışmalarında, TÜİK YMA 2008 yılına 6382 anket verisi kullanmıştır. Çalışmada doğrusal olmayan kanonik korelasyon yöntemi kullanılmış ve bunun sonucunda evli bireylerin bekarlara göre özel yaşam memnuniyeti ile iş hayatı arasında daha güçlü bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Caner (2014) çalışmasında, TÜİK YMA 2003-2011 dönemi Türkiye verisini kullanarak kriz dönemlerinde ekonomik genişleme dönemlerine nazaran yüksek gelir elde etmenin mutluluk için öneminin daha fazla olduğunu tespit etmiştir.

Beşel, 2015 yılında gerçekleştirdiği çalışmada TÜİK'in 2013 yılında yapmış olduğu Yaşam Memnuniyeti Araştırması verilerinden yararlanmıştır. Çalışmaya göre en mutlu ile en mutsuz illere dair göstergeler birtakım faktörler açısından analiz edilmiştir. Bulgular, mutlu illerde mutsuz illere göre işsizlik oranları, boşanma hızı, kişi başına elektrik tüketimi ve nüfus yoğunluğu daha düşük iken; ev sahibi olan hane halkı oranı, bin kişi başına düşen otomobil sayısı, okullaşma oranı ve yüz bin kişi başına düşen hastane yatak sayısının daha fazla olduğunu göstermiştir.

Servet (2017) çalışmasında, 2004 ve 2014 yılları için Türkiye'de mutluluk düzeyi ile hanehalkı geliri, yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu, sağlık memnuniyeti ve refah düzeyi v.b. ekonomik ile sosyo-ekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi sıralı logit yöntemiyle incelemiştir. Elde edilen bulgular, erkeklerin mutluluk düzeylerinin kadınlara göre daha fazla olduğunu, yaşlı bireylerin daha mutlu olduklarını ve evli insanların daha mutsuz olduklarını göstermiştir.

4. AMPİRİK ANALİZ

4.1. Veri Seti

Bu çalışmada bireylerin mutluluk düzeylerinin hangi faktörlere bağlı olduğu ve bireylerin mutluluğunu etkileyen unsurların neler olabileceği araştırılmıştır. Bu amaç için 2009-2019 yıllarında TÜİK tarafından hazırlanan YMA'nin verileri bir araya getirilerek oluşturulan birleştirilmiş veri seti (pooled data) kullanılmıştır. Bağımsız olarak birleştirilmiş kesit veri seti, genellikle farklı yıllardan ve büyük bir anakütleden çekilen rastgele örnekleme ile elde edilmektedir. Eğer rastgele örnek farklı zaman dönemlerinden çekilirse, örnek sonuçlarının birleştirilmesi, bağımsız olarak birleştirilmiş kesit verilerini oluşturmaktadır (Wooldridge, 2003: 408-409). Bu çalışmada 2009-2019 dönemindeki YMA birleştirilmiş veri setinde yer alan 18 ve daha yukarı yaştaki toplam 272058 birey ile analizler gerçekleştirilmiştir.

4.2. Değişkenler

Çalışmada bağımlı değişken bireylerin mutluluk düzeyleridir. Mutluluk bireylere göre farklılık gösterdiği için literatürde “gözlemlenemeyen heterojenlik (unobserved heterogeneity)” adı verilen sorun ortaya çıkmaktadır. Gözlemlenemeyen heterojenlik bireylerin birbirleri ile karşılaştırılmasını güçleştirmektedir. Bu durumda panel veri analizleri ya da yatay kesit verileri kullanılarak “anchoring vignettes” yöntemi ile sorun giderilmeye çalışılabilir. Ancak bu çalışmada kullanılan veriler panel veri olmadığı için panel veri analizleri yapılamaz. Diğer taraftan anketlerin kapalı ya da dolaylı bir şekilde mutluluğu ölçen birden fazla soruyu içermemesi nedeniyle bu sorun “anchoring vignettes” yöntemi ile de düzeltilemez (Servet, 2017: 24). YMA'de mutluluk düzeyleri “çok mutlu”, “mutlu”, “orta”, “mutsuz”

ve “çok mutsuz” olarak beş kategoride sınıflandırılmıştır. Dolayısıyla mutluluk verileri likert ölçek özelliğine sahiptir. Yukarıda sayılan nedenlerden dolayı ve mutluluk düzeyleri likert özellik gösterdiği için bu çalışmada tahmin yöntemi olarak sıralı logit model kullanılmıştır. Literatüre bakıldığında mutluluk değişkeninin sıralı logit modelleri ile analiz edildiği görülmektedir.

Mutluluk ile ilgili çalışmalarda mutluluk üzerinde bireylerin yaşam kalitesi, kişinin statüsü, yaşanılan yer, hedefler, umutlar, beklentiler, yaşam standartları da etkili olmaktadır (Timur ve Çağlayan Akay, 2017: 96). Çalışmada kullanılan bağımsız değişkenler; bireyin yaşı, cinsiyeti, medeni durumu, çalışma durumu, mutluluk kaynağı olan değerler, sağlığından, evliliğinden, işinden, gelirinden memnuniyet düzeyi, yaşadığı yerin belediye sınırı içinde olup olmadığı, sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olup olmadığı, geleceğinden umutlu olup olmadığı ve yıl kukla değişkenleridir. Yıllara ilişkin olarak kukla değişken oluşturmanın amacı, incelenen zaman içerisinde bireylerin mutluluk düzeylerindeki değişimi gözlemleyebilmektir. Tüm değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler Ekler kısmında Ek Tablo 1’de verilmiştir.

4.3. Bulgular

Sıralı logit modellerde katsayıların yorumu diğer Lojistik Regresyon modellerine göre daha karmaşıktır. Katsayı tahminleri değişik şekillerde yorumlanabilir. Bunlar:

- 1) Standartlaştırılmış katsayıları hesaplama
- 2) Tahmin edilen olasılıkları hesaplama
- 3) Tahmin edilen olasılıklardaki faktör değişmeyi hesaplama
- 4) Tahmin edilen olasılıklardaki yüzde değişmeyi hesaplama olarak ifade edilebilir.

Logit modellerde katsayı yorumlarında faktör değişme veya fark oranı (odds ratio) kullanılabilir. Diğer tüm değişkenler sabit iken kukla değişkende $\exp(b_k)$, faktör değişimini veya fark oranını verir. Standardize edilmiş faktör değişimi için diğer tüm değişkenler sabit iken $\exp(b_k * s_k)$ hesaplanır. Burada s_k , standart sapmadır. Kantitatif değişkenlerde ise $\exp((b-1)*100)$ yüzde değişmeyi verir (Servet, 2017: 27; Akın ve Şentürk, 2012: 185).

Çalışmadan elde edilen Sıralı Logit Modeli’nin tahmin sonuçları Tablo 6’da yer almaktadır. Katsayı tahminleri fark oranına göre yorumlanacaktır. Model sonuçları incelendiğinde, bireylerin yaşı arttığında, çok mutlu olma durumundan çok mutsuz olma durumuna doğru olasılığın arttığı görülmektedir. Yaşın artması mutluluk düzeylerini 1 kat arttırmakta yani bireyler daha mutsuz olmaktadır. Erkeklerin kadınlara göre mutluluktan mutsuzluğa doğru mutluluk düzeyi olasılığı 1.18 kat daha fazladır. Ele alınan dönemde kadınların daha mutlu oldukları görülmektedir. Bekar olan bireylerin, mutluluk sınıfından mutsuzluk sınıfına doğru çalışmada ele alınan mutluluk düzeyleri evli olanlara göre 1.43 kat daha fazla iken, boşanmış, eşi ölmüş ve ayrı yaşayan bireylerin evlilere göre 1.85 kat daha fazladır. Bu durumda bahsedilen bireylerin daha mutsuz oldukları ve evli bireylerin daha mutlu oldukları

söylenbilir. Özel ve kamuda çalışan bireylerin diğer sektörlerde çalışanlara nazaran çok mutsuz olma kategorisine doğru olasılıkları 0.89 ve 0.94 kat daha azdır. İnsanların mutluluk kaynağı olan değerlerine bakıldığında, başarının mutluluk üzerinde bir etkisinin olmadığı, iş ve paranın diğer mutluluk kaynağı olan değerlere göre mutluluk düzeyini (çok mutludan çok mutsuz doğru) 1.28 ve 1.57 kat arttırdığı, sağlık ve sevginin ise 0.82 ve 0.78 kat azalttığı gözlenmektedir. Bu sonuç TÜİK'in YMA'lerinden çıkardığı sonuç ile benzerlik göstermektedir. Bireylerin en önemli mutluluk kaynaklarının başında sağlık ve sevgi gelirken, son sıralarda para ve iş gelmektedir. Bu çalışmanın analiz kısmında bireylerin sağlığından, evliliğinden, işinden ve gelirinden memnuniyet düzeyleri ile mutluluk düzeyleri arasındaki ilişki de incelenmiştir. Kişinin sağlığından ve gelirinden memnun/çok memnun olması ile orta düzeyde memnun olması, memnun olmaması veya hiç memnun olmasına göre kişinin daha mutlu olmasını sağlamaktadır. Evli olmayanlarla kıyaslandığında evli olan bireylerin evliliklerinden memnun/çok memnun olmaları, mutluluk düzeylerini azaltmakta yani bireyler daha mutlu olmaktadır. Evli olmayan ve işi olmayan bireylere göre evliliğinden ve işinden orta derecede memnun olanların ve memnun olmayan veya hiç memnun olmayanların mutluluk düzeyleri artmaktadır. Kısacası bu bireyler mutlu değildir. Mutluluk konusu yaşanan yer açısından değerlendirildiğinde, belediye sınırları içerisinde yaşayan bireylerin belediye sınırları dışında ikamet edenlere göre çok mutludan çok mutsuz doğru olasılığı 1.05 kat artmaktadır. Buradan, belediye sınırları içinde yaşayan bireylerin daha mutsuz oldukları sonucu çıkarılabilir. Bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olanlar olmayanlarla ve geleceğinden umutlu veya çok umutlu olanlar umutlu olmayan veya hiç umutlu olmayanlarla karşılaştırıldığında, bireylerin daha mutlu oldukları söylenebilir. Son olarak modelden yıllara göre bireylerin mutluluk düzeylerindeki değişim izlenebilmektedir. Çalışmada incelenen 2009-2019 döneminde 2012, 2013, 2018 ve 2019 yılları için kukla değişkenlerin katsayı tahminlerinin istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmektedir. 2009 temel sınıfına göre 2010 ve 2011 yıllarında mutluluk düzeylerinde 0.90 kat azalma olduğu, 2014-2017 yılları arasında ise 1.2 kat artış olduğu gözlenmektedir. Dolayısıyla 2010 ve 2011 yıllarında Türkiye'de bireylerin daha mutlu oldukları ancak 2014-2017 döneminde mutsuz oldukları bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışmadan elde edilen bu sonuçlar Bozkuş vd. (2006), Kangal (2013), Bülbül ve Giray (2011), Eren ve Aşıcı (2015) ile Selim (2012)'in sonuçlarını desteklemektedir.

Tablo 6. Sıralı Logit Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken: Mutluluk	b	z	e ^b
Bağımsız Değişkenler			
Yaş	0.0062	20.53 ^a	1.0062
Cinsiyet¹			
Erkek	0.1643	18.43 ^a	1.1786
Medeni Durum²			
Bekar	0.3550	27.63 ^a	1.4262
Boşandı/Eşi öldü/Ayrı yaşıyor	0.6148	42.83 ^a	1.8493
Çalışma Durumu³			
Özel	-0.1116	-6.55 ^a	0.8944
Kamu	-0.0609	-1.89 ^a	0.9409

Tablo 6. Devam Ediyor Mutluluk Kaynakları⁴

Başarı	0.0185	0.52	1.0186
İş	0.2453	5.98 ^a	1.2780
Sağlık	-0.2031	-6.25 ^a	0.8162
Sevgi	-0.2529	-7.50 ^a	0.7765
Para	0.4529	12.13 ^a	1.5729
Sağlığından Memnuniyet⁵			
Memnun/Çok memnun	-0.5213	-8.54 ^a	0.5937
Orta	-0.1220	-1.56	0.8851
Evliliğinden Memnuniyet⁶			
Memnun/Çok memnun	-0.1073	-9.29 ^a	0.8983
Orta	1.0766	29.99 ^a	2.9347
Memnun değil/Hiç memnun değil	1.8988	33.91 ^a	6.6779
İşinden Memnuniyet⁷			
Memnun/Çok memnun	-0.0156	-1.41	0.9845
Orta	0.3352	16.18 ^a	1.3982
Memnun değil/Hiç memnun değil	0.5598	27.21 ^a	1.7503
Gelirinden Memnuniyet⁵			
Memnun/Çok memnun	-1.1216	-118.07 ^a	0.3258
Orta	-0.5305	-50.07 ^a	0.5883
Yaşadığı yerin belediye sınırları içinde olma durumu⁸			
Evet	0.0534	4.98 ^a	1.0549
Sosyal güvenlik kurumuna kayıtlılık durumu⁹			
Kayıtlı	-0.1888	-18.11 ^a	0.8280
Geleceğinden umutlu olma durumu¹⁰			
Umutlu/Çok umutlu	-1.2619	-132.70 ^a	0.2831
Yıl kukla değişkenleri¹¹			
2019	0.1139	1.63	1.1206
2018	0.0152	0.17	1.0153
2017	0.1627	5.33 ^a	1.1767
2016	0.1120	3.60 ^a	1.1185
2015	0.1687	5.47 ^a	1.1838
2014	0.1786	5.58 ^a	1.1955
2013	0.0041	0.17	1.0041
2012	-0.0374	-1.21	0.9633
2011	-0.0986	-3.12 ^a	0.9061
2010	-0.1089	-3.39 ^a	0.8968
Kesmeler			
Kesme 1	-4.5174		
Kesme 2	-1.4356		
Kesme 3	0.5924		
Kesme 4	2.3248		
N	263717		
Pseudo R ²	0.0936		
Log Likelihood	-291027.39		
LR Chi2	60106.28		
Prob>Chi2	0.0000		

Not: ¹ Kadın, ² Evli, ³ Diğer, ⁴ Diğer, ⁵ Memnun değil/Hiç memnun değil, ⁶ Evli değil, ⁷ Çalışmıyor, ⁸ Hayır, ⁹ Kayıtlı değil, ¹⁰ Umutlu değil/Hiç umutlu değil, ¹¹ 2009; ilgili değişkenlerin temel sınıflarını göstermektedir. ^a: %1 önem seviyesinde anlamlılığı göstermektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Mutluluk ekonomisi bireylerin mutluluğunu artırıcı kamu politikalarının neler olabileceği üzerinde araştırmaların yapıldığı bir alandır. Mutluluğun yaş, cinsiyet, gelir, eğitim durumu, sağlık, refah, iş gibi kişisel, ekonomik ve sosyo-demografik faktörlerden etkilendiği bilinmektedir. Bu çalışmanın amacı, mutluluk ekonomisi kapsamında Türkiye'deki bireylerin mutluluğunu etkileyen faktörlerin neler olduğunu, mutluluk ile kişisel ve sosyo-demografik faktörler arasındaki ilişkinin ne yönde olduğunu araştırmak ve uzun bir zaman döneminde bireylerin mutluluk düzeylerindeki değişimi izlemektir. TÜİK'in her yıl düzenli olarak uyguladığı YMA'lerinden 2009-2019 yıllarında hazırlanan YMA ham verileri kullanılarak sıralı logit modeli ile analizler yapılmıştır.

Analiz sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, bireylerin evli olması, özel sektörde veya kamuda çalışıyor olması, sağlık ve sevgi değerlerine önem vermesi, sağlığından ve gelirinden memnun olması, bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olması ve geleceğinden umutlu olması mutluluğu arttıran unsurlar olarak elde edilmiştir. Diğer taraftan bireylerin yaşı, erkek olması, evliliğinden ve işinden memnun olmaması, belediye sınırları içerisinde yaşaması ise mutluluğu azaltan faktörler olarak görülmektedir.

Literatürde mutluluk veya yaşam memnuniyeti üzerine yapılan çalışmaların sayısı giderek artmıştır. Çok çeşitli ve çok fazla olan insan ihtiyaçlarının ayrıntılı olarak incelenmesinde bireylerin şahsi fikirlerinin de dikkate alınması gerekir. Bu nedenle mutluluğun araştırıldığı çalışmalarda bireyler her yönüyle incelenmesi gerektiği için özellikle son yıllarda bu konu kendisine fazlasıyla çalışma alanı bulmuştur ve ilerleyen dönemlerde de bulacaktır. Çünkü insanlar var oldukça mutluluk, öznel refah ve yaşam kalitesi gibi kavramlar hep gündemde kalacaktır. Bu durumda söz konusu kavramların ve olguların devamlılığı, gelişen ve değişen insan ihtiyaçlarıyla beraber sürdürülebilir bir gelişimi de beraberinde getirecektir.

Çalışmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda Türkiye'de mutluluk düzeyinin artması için politika yapımcıların insanlara istihdam ve iş olanağı yaratması, ihtiyaçlarını karşılayacak gelir düzeyine ulaşmasını sağlaması, geleceklerindeki belirsizlikleri ve olumsuzlukları en aza indirmelerini ve geleceğe yönelik umutlarını kaybetmemelerini sağlaması gibi bir takım politika önerilerinde bulunulabilir.

KAYNAKÇA

- Akın, H. B. & Şentürk, E. (2012) Bireylerin Mutluluk Düzeylerinin Ordinal Lojistik Regresyon Analizi İle İncelenmesi. *Öneri*, 10 (37): 183-193.
- Babadağ, K. K., Uyanık D. & Yılmaz, S. (2009) Yaşam Memnuniyeti Anketi'nin Veri Madenciliği Süreci ile İncelenmesi, *18. İstatistik Araştırma Sempozyumu*. Ankara.
- Babula, E. & Mrzyglod, U. (2013) Economic Determinants of Happiness among European Nations, *International Journal of Academic Research*, 5(3), 519-524..

- Beşel, F. (2015) 2013 Yılı Yaşam Memnuniyeti Araştırması Sonuçlarının İl Bazlı Ekonomik, Sosyal ve Siyasi Analizi. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (2): 227-236.
- Borooh, V. K. (2006) How Much Happiness Is There In The World? A Cross-Country Study. *Applied Economics Letters*, 13: 483–488.
- Bozkuş, S., Çevik, E. & Üçdoğruk, S. (2006) Subjektif Refah ve Mutluluk Düzeyine Etki Eden Faktörlerin Sıralı Logit Modeli ile Modellenmesi: Türkiye Örneği. *İstatistik Araştırma Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (s. 93–116). Ankara: TURKSTAT.
- Bülbül, Ş. & Giray, S. (2011) Sosyodemografik Özellikler ile Mutluluk Algısı Arasındaki İlişki Yapısının Analizi. *Ege Akademik Bakış*, 11 (Özel Sayı), 113-123.
- Caner, A. (2014) Happiness, Comparison Effects, and Expectations in Turkey. *Journal of Happiness Studies*, 16: 1323–1345.
- Carbonell, A. (2005) Income and Well-Being: An Empirical Analysis of the Comparison Income Effect. *Journal of Public Economics*, 89:5-6: 997–1019.
- Clark, A. E. & Oswald, A. J. (1996) Satisfaction and Comparison Income. *Journal of Public Economics*, LXI (1996), 359-381.
- Eid, M. & Diener, E. (2004) Global Judgments of Subjective Well-Being: Situational Variability and Longterm Stability. *Social Indicators Research*, 65: 245–277.
- Diener, E. (1984) Subjective Well-Being. *Psychol Bull.*, 95: 542-575.
- Diener, E. & Seligman, M.E.P. (2004) Beyond Money Toward an Economy of Well-Being, *American Psychological Society*, 5(1): 1-31.
- Di Pietro, W.R. (2009). Happiness and Economic Progress A Perspective”, *Business Renaissance Quarterly*, 4 (4), 81-92.
- Easterlin, R. A. (1974) Does Economic Growth Improve The Human Lot? Some Empirical Evidence, in: David, P. A. and Melvin, W. R. (eds.) *Nations and Households in Economic Growth* (Stanford University Press, Palo Alto, Ca.), 98-125.
- Eren, K. A. & Aşıcı, A. A. (2015) Determinants of Happiness in Turkey During 2004-2013 Period. 1-22, <https://archivo.alde.es/encuentros.alde.es/antiores/xviiiieea/trabajos/e/pdf/163.pdf> (Erişim Tarihi: 12.07.2020)
- Helliwell, J.F. (2003) How's Life? Combining Individual and National Variables To Explain Subjective Well-Being. *Economic Modelling*, 20: 331–360.

- Kahneman D. & Deaton A. (2010) High Income Improves Evaluation of Life But Not Emotional Well-being. *Proceedings of the National Academy of Sciences in the United States of America*, 107, 16489 –16493.
- Kahyaoğlu, O. (2008) Yaşam Memnuniyeti ve Yaşam Memnuniyetini Etkileyen Değişkenler ile Ekonometrik Uygulama”: Türkiye Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonometri Anabilim Dalı, İzmir.
- Kangal, A. (2013) Mutluluk Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme ve Türk Hanehalkı için Bazı Sonuçlar. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (44): 214-233.
- Lu, L. (2000) Gender and Conjugal Differences In Happiness. *Journal of Social Psychology*, 140: 132-141.
- Pacione, M. (2003) Quality of Life Research In Urban Geography. T, 24 (4): 314–339.
- Peiro, A. (2006) Happiness, Satisfaction and Socio- Economic Conditions: Some International Evidence. *Journal of Socio-Economics*, 35,348-365.
- Selim, S. (2008) Türkiye’de Bireysel Mutluluk Kaynağı Olan Değerler Üzerine Bir Analiz: Multinomial Logit Model. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(3): 345–358.
- Selim, S. (2012) *Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye’de Bireysel Yaşam Tatmini ve Mutluluk Düzeylerini Etkileyen Faktörlerin Karşılaştırılmalı Analizi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Servet, Olcay (2017) Mutluluğun Türkiye’deki Belirleyenlerinin Zaman İçinde Değişimi. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 35: 16-42.
- Şeker, M. (2010) Mutluluk Ekonomisi, *İktisat Fakültesi Sosyoloji Konferansları*, 39. Seri, İstanbul, ss.115- 134.
- Tenaglia, S. (2007) Testing Theories on Happiness: A Questionnaire. University of Tor Vergata- Roma, WorkingPaper, 1-44.
- Timur, B. & Çağlayan Akay, E. (2017) Kadın ve Erkeklerin Mutluluğunu Etkileyen Faktörlerin Genelleştirilmiş Sıralı Logit Modeli ile Analizi. *Social Sciences Research Journal*, 6 (3): 88-105.
- Veenhoven R. (1991) Is Happiness Relative?. *Social Indicators Research*, 24: 1–34.
- Veenhoven, R. (1996a) Happy Life-Expectancy. A Comprehensive Measure of Quality-of-Life In Nations. *Social indicators Research*, 39: 1-58.
- Veenhoven, R. (1996b) Developments In Satisfaction-Research. *Social Indicators Research* 37: 1–46.
- Winkelmann, L. & Winkelmann, R. (1998) Why Are The Unemployed So Unhappy? Evidence From Panel Data. *Economica*, 65: 1–15.

Wooldridge, J. M. (2003) *Introductory Econometrics-A Modern Approach*. South-Western College Publishing. U.S.A.

http://tuik.gov.tr/MicroVeri/YMA_2019/turkce/index.html (Erişim Tarihi: 17.07.2020)

<http://www.tuik.gov.tr/PreTabloArama.do?metod=search&araType=hbx.html>(Erişim Tarihi:17.07.2020)

Ekler

Ek Tablo 1. Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Ortalama	Std. Sapma
Mutluluk Düzeyi	2.450	0.862
Yaş	44.271	16.401
Cinsiyet		
Erkek	0.431	0.495
Kadın (Temel sınıf)	0.569	0.495
Medeni Durum		
Bekar	0.152	0.359
Boşandı/Eşi öldü/Ayrı yaşıyor	0.095	0.293
Evli (Temel sınıf)	0.758	0.428
Çalışma Durumu		
Özel	0.091	0.288
Kamu	0.018	0.132
Diğer (Temel sınıf)	0.891	0.311
Mutluluk Kaynakları		
Başarı	0.071	0.257
İş	0.022	0.146
Sağlık	0.705	0.456
Sevgi	0.149	0.356
Para	0.040	0.195
Diğer (Temel sınıf)	0.014	0.118
Sağlığında Memnuniyet		
Memnun/Çok memnun	0.981	0.136
Orta	0.011	0.105
Memnun değil/Hiç memnun değil (Temel sınıf)	0.008	0.088
Evliliğinden Memnuniyet		
Memnun/Çok memnun	0.353	0.478
Orta	0.011	0.105
Memnun değil/Hiç memnun değil	0.005	0.069
Evli değil (Temel sınıf)	0.631	0.483
İşinden Memnuniyet		
Memnun/Çok memnun	0.279	0.448
Orta	0.038	0.191
Memnun değil/Hiç memnun değil	0.041	0.198
Çalışmıyor (Temel sınıf)	0.643	0.479
Gelirinden Memnuniyet		
Memnun/Çok memnun	0.426	0.494
Orta	0.207	0.405
Memnun değil/Hiç memnun değil (Temel sınıf)	0.368	0.482
Yaşadığı yerin belediye sınırları içinde olma durumu		
Evet	0.830	0.375
Hayır (Temel sınıf)	0.170	0.375
Sosyal güvenlik kurumuna kayıtlılık durumu		
Kayıtlı	0.813	0.390
Kayıtlı değil (Temel sınıf)	0.187	0.390
Geleceğinden umutlu olma durumu		
Umutlu/Çok umutlu	0.759	0.428

Umutlu değil/Hiç umutlu değil (Temel sınıf)	0.241	0.428
Yıl kukla değişkenleri		
2019	0.034	0.181
2018	0.002	0.043
2017	0.036	0.187
2016	0.033	0.179
2015	0.035	0.183
2014	0.029	0.169
2013	0.721	0.448
2012	0.029	0.168
2011	0.027	0.162
2010	0.026	0.159
2009 (Temel sınıf)	0.028	0.164
